

A Ceaușescu-féle Románia egyetlen szamizdatjának a történetéről

Interjú Tóth Károly Antallal

Amikor mi, srácok, barátainkkal kilométereket gyalogoltunk vagy kerékpároztunk csapatokban, hogy a Marosvásárhely környéki dombokon találjunk egy olyan helyet, ahol a bulgár tévében megnézhetjük a Spanyolországban folyó labdarúgó világbajnokság (1982) mérkőzéseit, egy erdélyi magyar értelmiségi csoport az Ellenpontok című illegális lap számainak az előállításával foglalkozott. Ez az akkori idők Romániájában az egyetlen és utolsó ilyen kezdeményezése volt. Magam sokkal később értesültem róla, amikor valaki azt javasolta, hogy fordítsam le ennek a folyóiratnak mind a kilenc számát. Ugyanis ennyi jelent meg, amíg az állambiztonság, vagyis a Securitate rá nem talált annak szerzőire... A fordítás egyelőre elmaradt, de alkalmam adódott megismerkedni Tóth Károly Antal esszéíróval, szerkesztővel, környezetvédővel, aki egyike a kemény hazai kommunizmus talaján fogant eme földalatti vállalkozás vakmerő hőseinek.

Hosszasabb bolyongás után Tóth Károly Antal Svédországban telepedett le, ahol, immár nyugdíjasként, ma is él. Miután váltottunk drótpostán néhány levelet, és a Skype révén elbeszélgettünk egy keveset, megszületett az alábbi interjú. Ez olyan események története, amelyeket nem találunk sem a történelemkönyvekben, sem Sergiu Nicolaescu filmjeiben. A „Philips” hamutartók és rózsák korában, amikor az emberek politikai témákról otthon is suttogva beszéltek, nem kicsi dolog egy szamizdat folyóirat megjelentetése. Tóth Károly Antal a Nagyváradon kiadott szamizdat történetéről beszél, arról, hogyan találta meg és hallgatta ki őket a Securitate, valamint arról, miféle lapot adna ki ma, ha Erdélyben élne. S mindezt most első ízben románul, hiszen ez az interjú ezen a nyelven született.

Milyen volt Nagyvárad az Ellenpontok megjelenése előtt? Mennyi szabadságot lehetett belélegezni ott az ország, így Erdély többi részéhez is viszonyítva?

Ugyanannyit, mint másutt. Legfeljebb az elnyomó apparátus személyi összetételének, valamint a szabadságra, önmaguk emberi és etnikai megmaradására törekvők egyéni sajátosságai árnyalták nálunk is a képet. Romániában nyílt diktatúra volt, és nem szabad elfelednünk, hogy az elnyomás a kisebbségeket szokta érinteni a legsúlyosabban.

Az *Ellenpontok* idején (1982-ben) Románia már jórészt megszabadult a németektől (főleg a szászoktól, a svábok később következtek) és a zsidókról. Az ország vezetői jó pénzért eladták őket „anyaországaiknak”, amelyek fejpenzt fizettek értük. Miután majd nyolcszáz éven keresztül jelenlétükkel, kultúrájukkal, munkájukkal Erdélyt gazdagították, a németek ha nem is boldogan, de kivándoroltak Nyugat-Németországba.

A hetvenes évek elején a történészek egy bukaresti továbbképzésén az egyik előadó kifejtette, hogy a magyarok léte nemzeti veszélyt jelent Románia számára. Mikor erről tudomást szereztem, fogtam fel, hogy az ország vezetése és a román népesség sovinizmussal fertőzött része számára én – a többi magyarral együtt – nemkívánatos vagyok. Viszont minket nem volt hova küldeni, kinek eladni, ezért bennünket az asszimiláció felé igyekeztek „terelgetni”. Ellenszerűl a nemzetiségi értékeink megbecsülése, kultúránk ápolása szolgált. Nagyváraddon ennek egyik támaszpontja a hivatalosan működő *Ady Endre Irodalmi Kör* (Cenaclul Literar Ady Endre) volt, amelynek vezetőségi tagjai között velem együtt ott volt a feleségem, Tóth Ilona is. Ezt kettőnk *Ellenpontok*ban való tevékenysége előjátékának tekinthetjük.

A román állambiztonsági szervek bukaresti archívumából nemrég megkaptam a nagyváradi szeku akkor velem kapcsolatban összeállított anyagát. Azok a személyek, akik szívügyüknek tekintették a magyar művelődés megmaradását, virágzását, már némely besúgó jelentésében is, de különösen a szekusok feljegyzéseiben nacionalistáknak, soviniztáknak, irredentáknak, alkalomadtán fasisztáknak is neveztettek. Ezeknek a minősítéseknek a használata már akkor is szokás volt, akárcsak napjaink számos országában, ahol a magyarokat ellenségként mutatják be, annak rágalmazzák őket.

Hogyan született a szamizdat kiadásának a gondolata? Ki volt a kezdeményező?

Az *Ellenpontok* című szamizdat megalapítója Ara-Kovács Attila volt. A magyarországi „demokratikus ellenzék” képezte számára a példát, melynek tagjaival gazdag kapcsolatai voltak. Azok már 1976-tól kezdve írógéppel írt szamizdatirodalmat adtak ki Budapesten. A szovjet gyarmati rendszer összeomlása után ez a csoport hozta létre a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ) nevű magyarországi liberális pártot.

Hogyan állt össze a kiadói csapat?

Ara-Kovács Attila nemcsak kezdeményezője, hanem fő szervezője is volt lapunknak, azt mondhatnánk tehát (noha ilyen cím nem volt nálunk), hogy végül is ő volt a főszerkesztő. A szerkesztőség tagjai közül hárman nagyváradiak voltunk. Ara-Kovácson kívül a feleségem, Ilona, valamint jómagam, de volt köztünk egy kolozsvári is: Szócs Géza költő. Néha Keszthelyi András (kolozsvári egyetemista volt) is a szerkesztők közé szokták sorolni, talán mert ő javasolta a lapunk *Állítólag* című aktuális híreket közlő rovatát. Én az *Ellenpontok* évében nem találkoztam vele.

A szerkesztőség végül is szinte spontán módon, az Ara-Kováccsal való magánbeszélgetések során, a feladatok önkéntes elvállalása közben jött létre.

Hogyan szerveztétek meg a kiadói tevékenységet? Hol tartottátok az egyes számok szerkesztőségi üléseit?

Olyan természetű igazi szerkesztői közös munka, amelynek során megvitatjuk a közlésre kerülő írásokat és összeállítjuk a számokat, nem volt nálunk. Az anyag zömét Ara-Kovács személyes kapcsolatai révén maga gyűjtötte össze, és a *Dokumentumok* rovat tartalmának megválasztásával – két kivétellel – ő adta meg az egyes számok alapjelleget. Ha valamelyikünk

egy külső szerzőtől hozott cikket, a nevét egymásnak sem említettük, hogy lebukásunk esetén vállataskor lehetőleg módunkban se legyen elárulni, kitől származik. Az Ellenpontoknak volt még egy, *A cenzúrán innen* című rovata, ahova az elméleti jellegű írások kerültek.

A váradi szerkesztők végezték a lap összeállítását és sokszorosítását, Szócs Géza pedig a terjesztést vállalta Erdély belső területein.

Négy olyan szerkesztőségi találkozó volt, amikor Szócs éppen Nagyváradon volt, és vele négyesben fontos kérdések fölött közösen döntöttünk:

1. Augusztusban elfogadták azt a javaslatomat, hogy memorandumot küldjünk a helsinki értekezlet madridi utókonferenciájának a nemzeti-etnikai kisebbségek nemzetközi jogilag megoldatlan létproblémáinak kérdésében. Ennek a memorandumnak a csatolmánya lett egy Programjavaslat, melyet (ugyancsak a szerkesztőség nevében) a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatásáról írtam.
2. Mikor a Programjavaslat készen lett, a szerkesztőség négy tagja megtárgyalta. Szócs Gézának volt néhány módosító javaslata, a változtatásokat Tóth Ilona eszközölte a szövegen.
3. Amikor a Memorandum szövege is elkészült, a két dokumentum egy magyarországi ismerősünk révén jutott el (angol fordításban) néhány ország madridi képviselőjéhez. Az illető személy egy nagyváradi találkozón azt javasolta, hogy a nagyobb hitelesség kedvéért Ara-Kovács Attila, Szócs Géza és én nevünk feltüntetésével vállaljuk nyíltan ezeket a dokumentumokat. Négyünk közül hárman (tehát a feleségem, Ilona is) egyetértettünk vele. Ara-Kovács azonban megvétózta az indítványt. Ekkor született az a döntésünk, hogy lebukás esetén a román hatóságok előtt az előbbieken említett három személy magára vállal az *Ellenpontokkal* kapcsolatos minden felelősséget.
4. 1983. november 2-i (utcai) megbeszélésünkön – különös tekintettel a bennünket mind vehemesebben kereső szekus akciókra – javaslatomra kimondtuk az Ellenpontok folyóirat megszüntetését, és minden kompromittáló anyag azonnali eltüntetését. (A három helyen egyidejűleg tartott november 7-i nagyváradi házkutatások alkalmával a szekuritáta nem is talált semmi ellenünk szóló bizonyítékot.)

Hogyan befolyásolta a tevékenységet a csoport összetétele? Mi volt az, ami simán ment, és hol voltak nézeteltérések?

Az Ellenpontok készítése idején Ara-Kovács Attilával és Szócs Gézával személyi különbségeink nemigen játszottak szerepet; igazán jó munkahangulat alakult ki közöttünk.

Más országok mintaként szolgáló szamizdatjai eljutottak hozzátok, vagy csak hallomásból tudatok róluk?

Magyarországi illegális kiadványokat hoztak ottani barátaink, ismerőseink. Tőlük, valamint a Szabad Európa Rádióból informálódtunk a lengyelországi szamizdatkiadásokról is.

Milyen alapelveket fogalmaztatok meg már az elején? Mit tartalmazott a folyóirat krédója?

Az alapelvünk az volt, hogy őszintén beszéljünk a helyzetünkről. Ara-Kovács Attila egy általános érvényű leírást fogalmazott meg, amely minden szám belső címlapjára odatett. Ennek az első fele lényegében folyóiratunk krédójának tekinthető: „*Az ELLENPONTOK szamizdat folyóirat. Megjelenése alkalomszerű. Célja a kelet-közép-európai emberi jogfosztottság – s ezen belül az erdélyi magyarság politikai, gazdasági, kulturális elnyomásának – ismertetése...*”

Hány szám jelent meg és milyen gyakorisággal?

Lapunknak nyolc száma jelent meg Erdélyben (egészen pontosan: Nagyváradon) 1982-ben. Az első februárban jött ki (keltezőként 1981. december olvasható rajta), a továbbiak áprilistól kezdve havonta, tehát az utolsó októberben. Miután november elején az állambiztonság ránk talált, Ara-Kovács Attila még egy számot állított össze, melyet Magyarországon nyomtattak a következő év elején.

Hogyan sokszorosítottátok a lapot?

Az első hat számot Ara-Kovácsnál egy Magyarországról áthozott – tehát a romániai rendőrségen nem regisztrált, ezért a szöveg betűi alapján nem azonosítható – írógépen sokszorosítottuk öt-öt példányban. Ebből a munkából Ilona, a feleségem is kivette a részét. A hatodikat én állítottam össze, ezért magam gépeltem is. A hetes és a nyolcas számokat a feleségemmel ketten stencilpapír és egy lengyel típusú „rámka” segítségével ötven-ötven példányban készítettük alagsori lakásunkban.

Hogyan határozottátok meg egy szám felépítését, miként választottátok ki a témákat?

Az előbbieken említett DOKUMENTUMOK rovatcím alatt közölt anyaghoz több-kevesbé kapcsolódott az egyes lapszámok többi cikke. A folyóirat *egyik számában* Király Károlynak a magyarokat sújtó román állami intézkedések ellen tiltakozó levelei voltak a középpontban, melyeket a román miniszterelnöknek, nemzetközi szervezeteknek, a világ közvéleményének írt.

A *második szám* e rovata névtelen magyar szerzőknek a román értelmiséghez a megbékélés és egyetértés igényének jegyében írt levelét hozza. Tartalmáról a három nagyváradi szerkesztő egy mellékelt cikkben vitatkozik.

A *harmadik szám* Ion Lăncrăjan éppen akkor megjelent *Cuvînt despre Transilvania* (Vallomás Erdélyről) című, a magyarokat igaztalanul támadó, gyűlölködő könyvéből hosszú részleteket idéz, a mellé csatolt írások pedig véleményt mondanak róla.

A *negyedik szám* a különböző romániai felekezetek szomorú helyzetét elemzi.

Az *ötödik* a Kommunisták Romániai Pártja 1931-ben tartott V. kongresszusának jegyzőkönyvéből idézi a romániai kisebbségek akkori sorsának megalapozott leírását.

A *hatodikat* magam állítottam össze Moldován Gergely (Grigoriu Moldovan) *A románság* című könyve (Nagybecskerek, 1895) alapján. A szerző moldvai származású román, és a kolozsvári egyetem tanára volt. A két nép viszonyát vizsgálva bírálta a magyar magatartást elfogultságáért és szülőköröségéért, ugyanakkor felháborodottan utasította vissza a Bukarestben székelő Kulturális Liga (Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor) egyáltalán nem kulturális célkitűzésekkel a magyarok ellen indított rágalmazó és erkölcsi alapot

nélkülöző támadásait. Ez a könyv döböntett rá először, hogy helyzetünknek milyen mélyen múltba nyúló gyökerei vannak, és ebből a felismerésből született az elhatározás, hogy anyagait dokumentumként használva külön Ellenpontok-számot szerkeszttek e témában. Írtam hozzá egy bevezető és egy zárótanulmányt.

A *hetediknek* nem volt egyfajta gondolati gerincet is képező *Dokumentum* rovata. Helyzetünk különböző aspektusait tárgyaló írásaival ez a legfolyóiratszerűbb *Ellenpontok* szám.

A *nyolcadik szám* szerkesztőségünk két fontos dokumentumát, a madridi konferencia résztvevőinek címzett Memorandumot, valamint a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatása érdekében megfogalmazott Programjavaslatot tartalmazza.

A Magyarországra átcsempészett anyagokból 1983 januárjában ott kinyomtatott *kilencedik szám* anyaga Dr. Emil Dandea Maros megyei képviselőnek a bukaresti képviselőház 1928. október 31-én és november elsején elhangzott parlamenti beszédének dokumentuma köré épül. Ebben a nevezett képviselő többek között Iuliu Maniut támadja, mert az komolyan veszi az Erdély Romániához való csatolását kimondó 1918. december 1-i gyulafehérvári nagygyűlés kisebbségekre vonatkozó határozatai érvényesítésének kötelezettségét.

Alkalmaztatók-e az öncenzúrát a túlságosan durva szövegek esetében?

Öncenzúra nálunk nem létezett. Egyetlen törekvésünk ebből a szempontból az volt, hogy valóságunk ábrázolásakor feltárjuk és kimondjuk az igazat. A szerkesztőség sem korlátozta a szókimondás szabadságát: a közösen megbeszélte Programjavaslat kivételével írásaink lényegében úgy jelentek meg, ahogy megszülettek.

Hány munkatársatok volt?

Tevékenységünk szempontjából a legfontosabb szerzők az erdélyiek voltak, akik – természetesen névtelenül – elmondják egyébként tiltott nézeteiket. A szerkesztőség minden tagjának legalább két-két íráshoz köze volt. A legtöbb írás, illetve a legnagyobb szövegmenyiség Ara-Kovács Attilától, Keszthelyi Andrástól és tőlem származott. Molnár János, akkor még tamáshidai lelkész, ugyancsak több verset és elemzést írt a lapba. Az itt megnevezett négy személy, valamint Szöcs Géza és a feleségem tekinthető az *Ellenpontok* alapgárdájának.

Négy másik személy egy-egy írással szerepelt a lapunkban. Ezek betűrendi sorrendben: Mészáros István, Szilágyi Sándor, azóta elhalálozott református lelkész, Takács Ferenc László tanár, valamint Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület későbbi püspöke.

Magyarországi ellenzékiek, így Tamás Gáspár Miklós és Haraszi Miklós írásait is közölte lapunk, de távolabbiak, mint Paul Goma vagy Alexander Szolzsenyicin sem hiányoznak közülük.

Volt-e tudósotok más romániai földalatti csoportról?

Más Romániában működő földalatti mozgalomról nem hallottunk.

És más, nálunk megjelenő szamizdatról?

Románok által kiadott szamizdat nem ismeretes.

1988-ban a kolozsvári Balázs Sándor filozófus kezdeményezésére létrejött egy illegális lap, a *Kiáltó Szó*, amely Kós Károly erdélyi író és építész 1921-es röpiratának a címét örökölte. Anyagát Erdélyben írták, de Magyarországon sokszorosították. Két száma jelent meg. Az 1989-es események után valószínűleg nem érezték továbbra is időszerűnek a folytatást.

Mit tudsz vagy gondolsz arról, miként találtak meg titeket? Milyen „ügyetlenségeitek” rövidítették meg a szekusok utját hozzátok?

Az állambiztonsági szervek bukaresti archívumából kapott rám vonatkozó anyagok reávilágítanak erre. Egy nagyváradai magyar ügyvéd, akivel jó viszonyban voltam, 1982 szeptemberében arra kért, hogy legalább egyetlen *Ellenpontok* példányt kerítsek neki. Ara-Kovács Attila akkoriban kért meg, hogy kerítsek egy helyet, ahol elrejthetünk néhány számot. Az ő tudtával és beleegyezésével az ügyvédet választottam, aki buzgón beszolgáltatta a szekunak a kapott anyagot. Így lettem én valamennyiünk között az egyedüli, akit brutális módszerekkel vallattak 1982. november 7. és 11. között. Hiszen az emberüktől értesültek, hogy én sok mindent tudok az *Ellenpontokról*.

Tudjuk, hogy a lakásunkat lehallgatták, de a legrázósabb témákról, mint a Programjavaslat közös tárgyalásáról vagy a Memorandum nyílt vállalásáról szóló jegyzőkönyvek kimaradtak az archívumtól kapott dossziékból. Ami koránsem jelenti azt, hogy a szeku ily módon nem juthatott e témákkal kapcsolatos fontos információkhoz.

Házkutatást tartottak nálatok?

Házkutatási paranccsal jöttek be hozzánk. Két szoba konyhás lakásunkban nemsokára tizenkét szekus dolgozott. A szobák közepére gyűjtöttek minden gyanús papírholmit. A csomókból egy szakértőjük válogatta ki az elhurcolnivalót, főleg a magyar történelemmel kapcsolatos könyveket és folyóiratokat, melyek nagy részét frissen adták ki Magyarországon. Elvitték az Ady Endre Irodalmi Kör tevékenységének minden dokumentumát. Pedig ezeket a megyei kulturális szervek ismerték, vagy bekérhették volna, hiszen ők ellenőrizték a Kör tevékenységét. Vitték a feleségem verseit, és naplóit, a Szatmárnémetiben lakó szüleimmel való levelezésemet, a központi szervekhez küldött két-három felháborodott beadványomat stb. Semmit nem kaptunk vissza mindebből.

Nagyváradon a miénkkel egy időben folyt házkutatás Ara-Kovács Attilánál és a Kertész családnál.

Melyek voltak a vallatás legnehezebb pillanatai? Volt-e közös stratégiátok?

Az *Ellenpontok* nagyváradai felderítésének a vezetője, Sălăgean őrnagy azt ígérte, hogy ha elmondom, mit tudok az *Ellenpontokról*, ezzel be is fejeztük, mehetek haza szabadon. Persze nem hittem neki. A vallatásom során aztán világossá lett, hogy nem teljesen tájékozatlanok.

A román biztonsági szerveknél – legalábbis akkoriban – a szekusokra különböző szerepeket osztottak. Némelyek a szelíd jóindulatúakat játszották, akik szép szóval igyekeztek vallomásra bírni. Mások agresszív gesztusokkal üvöltöztek, hogy nagy szarban vagyunk, jobban járunk, ha beszélünk. Aztán ott voltak a verőemberek, akik kézzel, lábbal, gumibottal kezelték a kihallgatottakat. Némi kínzástól sem riadtak vissza.

A legnehezebb pillanatok azok, amikor először alkalmazzák az erőszakot. A fizikai fájdalomnak szinte semmi jelentősége nincs, a megalázást nehéz elviselni. Sălăgean ōrnagy azt mondta egyszer ott náluk nekem, hogy a munkások jobban bírják a verést, mint az értelmiségiek. Biztos nagy tapasztalata volt benne.

Lebukásunk esetére egyetlen dologban egyeztünk meg. Abban, hogy ha kell, Ara-Kovács Attila, Szőcs Géza és én vállaljuk az *Ellenpontokat*.

Egyébként úgy hittem, hogy ōket is úgy vallatják a szekusok, mint engem. Utólag kiderült, hogy tévedtem.

Kiket hallgattak még ki?

Nagyváradoon még néhány ismerősünk, mindenekelőtt a Kertész család rajjai, akik váradi útjain szállást adtak Szőcs Gézának. De több személyt kihallgattak az erdélyi városokban mindenekelőtt Kolozsvárott és a Székelyföldön, Némelyeknél házkutatást is tartottak.

Mindent beismertetek, vagy voltak dolgok, amiket sikerült eltitkolni? Ha igen, miként? Azért kérdezem, mert végül is ki voltatok szolgáltatva nekik, olyan ítéletet hozhattak, amelyet akartak. Vagy tévedek? Valójában hogy működik vagy működött az idegek játéka a kihallgatott és a kihallgató között?

Az én vallomásom lényegében az Ara-Kováccsal való együttműködésünkre vonatkozott. És bár a közös vállalásban megegyeztünk, a megjelent anyagok szerzőségét nem osztottuk szét. Ezért én a magam írásain kívül csak azt a hármast számban megjelent cikket vállaltam még magamra, amit Takács Ferenc László az én javaslatomra Lăncrănján könyvéről írt. Az egyik szekus többszöri érdeklődésére a többi cikkről csak azt mondhattam, hogy nem tudom, kitől származik. Valószínűleg Ara-Kovács írta mindet. De nagyon különbözik a stílusuk – mondta. Én nem tudom megítélni, ki mennyire tudja elváltoztatni a stílusát – válaszoltam.

Keszthelyi Andrásról, akit huszonvalahány folyóiratpéldánnyal a táskájában november 9-én Kolozsvárott az utcán kaptak el, semmit nem mondhattam, mert abban az évben nem is találkoztam vele. Persze sejtettem, melyek voltak az ő cikkei, de mi közük ehhez a szekusoknak?

Vallomásom írása során egyszer kérdeztek Szőcs Gézáról. Megelégedtek annyi válasszal, hogy beszéltem vele a Programjavaslatról.

A feleségem, Ilona szerepét egyáltalán nem firtatták. Ez a tény erősítette bennem azt a reményt, hogy talán tényleg nem akarnak politikai pert rendezni nekünk. Persze Arával és Szőccsel attól még leültethettek volna hármunkat.

Mikor zárták le az ügyet?

1983. május 17-én valamennyi helyi érintettet behívtak a nagyváradi állambiztonsághoz, és közölték velünk, hogy az ügyünket lezárták, a román állam nagylelkűen megbocsátott, de ha a jövőben a tetteink ismét törvénybe ütköznek, a most elfektetett dossziéinkat is előveszik.

Egy Bukarestből érkezett szekus is „megtekintett” mindenkit, aki Nagyváradoon az Ellenpontokkal valamilyen módon kapcsolatba került. Engem megkérdezett, hogy tulajdonképpen milyen jogon beszélünk mi a romániai magyarság nevében? Kijavítottam: nem a nevében beszélünk, hanem az *érdekében*. Ismerte a memorandumunk szövegét, ezért rögtön váltott: Jó, jó, az érdekében, de ki adott nekünk felhatalmazást („cine v-a dat mandat”) arra, hogy

ezt tegyük? „Mindig az értelmiség feladata volt, hogy népe problémáit megfogalmazza” – válaszoltam. Nem igaz – volt az első reakciója, majd elgondolkodott, és kissé vonakodva bólintott.

Aznap mindenkivel irattak egy nyilatkozatot, hogy a jövőben semmit nem teszünk a román állam érdekei ellen.

Mi foglalkoztatott azon az estén?

A feleségem és én már januárban beadtuk a kolozsvári magyar konzulátusra az áttelepedési kérelmünket. Most viszont a román hatóságoknál is benyújtottuk az erre vonatkozó kérésünket. A történetek után a szekuritáte fokozottabb érdeklődésére számíthattunk. Semmi kedvünk nem volt a karmaik között maradni. De a hivatalos eljárás elhúzódott, ezért csak, 1984 júliusában sikerült áttelepednünk.

Hogy folytatódott számotokra a történet? Mi történt 1989 decemberéig?

Ara-Kovács Attila és Keszthelyi András Magyarországra telepedtek, és azóta is ott vannak. Szöcs Géza egy ideig még otthon élt, később Svájcban; 1989 decembere után visszatért Erdélybe.

Mi nem találtunk otthonra Magyarországon. A hatóságok számára ellenzékiek voltunk, a lehetséges szövetségesek pedig (mint egyikük visszaemlékezéseiben megírta) túl radikálisnak tartották a nézeteimet. Ezért gyarapodó családdunkkal (két gyermekem Nagyváradon született, egy Budapesten, a legkisebbik pedig Göteborgban) megjártuk a vándorok útját: Svédország, Kanada, majd újra Svédország, ahol ma is élünk. Itt a feleségem és én svéd egyetemen egészítettük ki tanulmányainkat, hogy megéljünk. Gyermekeink már itt szocializálódtak, magam pedig már rég nyugdíjas vagyok.

Milyen viszonyban vagytok ma régi ellenpontos társaitokkal?

Hajdani szerkesztőtársainkkal nincsen kapcsolatunk.

Ara-Kovács Attila kezdettől a Szabad Demokrata Szövetséghez (SZDSZ) kapcsolódott, külpolitikai tanácsadójuk lett, jelenleg főállású külpolitikai elemző. Keszthelyi András a Magyar Szocialista Párt (a kommunisták utódpartja) három miniszterelnökének is államtitkára, illetve politikai főtanácsadója volt. Szerintem a Magyarországot kiárusító erők szolgálatába lépve, mindketten eladták magukat.

Szöcs Géza politikai pályája a Romániai Magyar Demokrata Szövetségben (RMDSZ) kezdődött, majd egy ideig Magyarországon a Fidesz-kormány kultúráért felelős államtitkára lett. Jelenleg Orbán Viktor miniszterelnök kulturális főtanácsadója.

Ha minden szükséges a rendelkezésedre állna, milyen kiadványt indítanál ma Erdélyben? Milyen profillal bírna az?

Azt hiszem, hogy dr. Marius Diaconescunak a Bukaresti Egyetem Történelem Kara egyetemi lektorának a középkor magyar-román viszonyáról szóló nézetei szellemét, objektivitását igyekezném kiterjeszteni a két nép más korokra vonatkozó történelmi kérdéseinek a vizsgálatára is. Az Ovidiu Nahoi újságíró által készült interjúban Diaconescu, jól

megindokolva, ostobaságnak nevezi azt az állítást, mely szerint a magyarok a középkor folyamán elnyomták az erdélyi románokat. (Lásd a világhálón: http://www.youtube.com/watch?annotation_id=annotation_537736&feature=iv&src_vid=cxPhevceZxk&v=iV1nt4hu_B4) Márpedig a román oktatás ma is ezt a hamis felfogást súlykolja a diákokba. Ezáltal táplálja a magyarokkal szembeni ellenszenvet, mintegy szándékosan akadályozva így a két nép viszonyának az adott körülmények lehetőségei adta normalizálódását.

A dolog érthetővé tételéhez román történészek hagyományos nézeteire néhány példát kell röviden említenem. Ilyen például a románok eredetének kérdése. Az nyilvánvaló, hogy a rómaiaktól származnak, de örökös erdélyi jelenlétüket bizonyítandó, megalkották a dákoromán kontinuitás elméletét, amely – mint mindenki tudja – egy politikai célokkal a XVIII. század végén kiagyalt mese. Állítólagos őslakos voltuk azt „bizonyítja”, hogy a magyarok kegyetlenül meghódították őket. Pedig a rómaiak kivonulása (Kr. u. 271) után a számtalan vándornép mellett századokig nyomuk sincs Erdélyben. Az első említések itteni jelenlétükről a XIII. század elejéről származnak (akkor még vlachoknak hívták őket), amikor ez a terület már háromszáz éve a magyar fejedelemség, illetve a Magyar Királyság része volt.

Az Erdélyi Fejedelemség adót fizetett ugyan a törököknek, de idegen csapatok nem voltak a területén. Moldvát és Havasalföldet viszont megszállták a törökök. Emiatt (no meg a bojárok túlkapásai következtében) a XVII. században egész falvak telepedtek át a Kárpátokon túli területekről, mindenekelőtt Moldvából, Erdélybe. A románok aránya ekkor lett valóban jelentős ezen a területen.

Az osztrák-magyar kiegyezés éveit (1867-től) a legelterjedtebb román felfogás a magyarországi nemzetiségek elnyomása legsötétebb korszakának tartja, noha Svájcban kívül akkor csak a Monachia e két országában létezett az etnikumok jogait biztosító külön törvény. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint a magyarországi nemzetiségeknek mindössze 22,5 százaléka ismerte a magyar nyelvet. Az első világháború után Romániához csatolt területeken – ugyancsak e népszámlálás bizonyossága szerint – ez az arány mindössze 17% volt. Ezek az adatok sokat árulnak el a Magyarországon gyakorolt nagy nyelvi „elnyomásról”. Ma természetes, hogy az állam nyelvét mindenkinek meg *kell* tanulnia. Más országokban ez már akkor követelmény volt. Magyarországon abban az időben inkább csak beszéltek ennek a szükségességéről.

Hosszú tanulmányokat lehetne írni a megnagyobbodott, majd kommunistává lett Románia nemzetiségellenes politikájáról. A magyarok visszaszorítása mindenekelőtt a Kárpátokon túli román népesség központi anyagi támogatással történő Erdélybe telepítésével zajlott, és ez történik ma is. Így magyar lakosságú települések tömegesen váltak román többségűvé, ami azt is eredményezte, hogy az így eltörpülő etnikum tagjainak mind kevesebb eszközük van a megmaradáshoz. Az erre való törekvést csak azok érezhetik önmaguk vagy a román állam ellen irányulónak, akik a magyarok erdélyi létének megszüntetését tűzték ki célul. Ennek érdekében a még élő nemzetiségi szervezeteket szét kell rombolni, le kell építeni, el kell törölni.

Jelen pillanatban az erdélyi magyarok számára a legsúlyosabb kérdés Székelyföld autonómiájának kivívása. Valamely szinte kizárólag egyetlen etnikum által lakott vidék területi autonómiájának követelése kulturált országokban természetes igény, és az illető etnikai csoport önmagáról való döntésének és ezáltal megmaradásának minimális biztosítéka. A székelyek élőhelyének különböző román többségű megyékhez való csatolásával (mert hiszen ez ma a

szándék) semlegesíteni lehet ma még létező demokratikus önfenntartó lehetőségeiket. Ha elfogadják, hogy mások kénye a jelenleginél is nagyobb mértékben határozza meg életüket, a még bátyaként működő székely tömb lassan szétfoszlik, és e támasz nélkül fokozott gyorsasággal tűnnek majd el a szórványvidékek. Egy ilyen helyzet kialakítása az asszimilációra és az elvándorlásra készítetés ötvözete. Eredménye a magyarok számára ugyanaz lehet, mint a németek kiárusításának a kommunista időkben alkalmazott módszere. Ezt nagymértékben segíti az ellenük indulatokat szító, mesterségesen fenntartott hamis történelemtudat.

Ma ezekre a kérdésekre összpontosítana az az erdélyi folyóirat, amelynek én elméletben szerkesztője lehetnék.

Mit gondolsz, mi az, amivel ti bírtatok, de ami más értelmiségiekből hiányzott Romániában ahhoz, hogy hasonló vállalkozásba fogjanak? A bátorságon túl mi volt az a titok vagy kedvező körülmény, ami titeket arra készítetett, hogy megtegyétek ezt a lépést?

Amennyiben egy embercsoport úgy érzi, hogy a létező törnek, hogy alapvető jogait tagadják meg tőlük, akkor szinte szükségszerűen akadnak körükben olyanok, akik emberi és közösségi fennmaradásuk érdekében kockázatot vállalnak. Ezt emberi méltóságuk követeli meg, még akkor is, ha kezdettől tudják, hogy józan számítás szerint tetteik sikerénél nagyobb a veszítés valószínűsége. Nagyon megbűnhődhetnek érte, de nincs az a megtorlás, amely csökkentheti egy igaz ügyért való kiállás erkölcsi jelentőségét.

Mit gondolsz, milyen tanulságot vonhat le egy mai fiatal a történetekből? Mit tudnál átadni ebből egy olyan nemzedéknek, amely számára a kommunista rezsim természetesen egészen mást jelent, mint azoknak, akik átértékelték azt? Hogy ne is beszéljünk azokról, akik úgy élték át, mint ti magatok?

A diktatúrák embertelenségének leírására nincs is elég szó. De nem hiheti senki azt, hogy ma már itt van a demokrácia Kánaánja, az igazságos és tiszta társadalom, amelytől a nyereség- és hatalomhajsza idegen. A média zöme igyekszik a hatása alá kerülteket arra serkenteni, hogy igyekezzenek beszállni ebbe a „kifizetődő” versenybe. Ne hagyjuk demoralizálni magunkat, mert emberi értékünket – vagy annak legalább egy részét – veszítjük el rajta.

Nincs olyan emberi társadalom, amely a hazugságoktól és a hazugságokkal való uszítástól mentes lenne. Leleplezésük alapvető emberi feladataink egyike. Az ehhez szükséges tisztánlátás ajándékát magasabb hatalmaktól kérhetjük bizalommal... Ezt az ellenfél is tudja. Ezért még igaz kereszténynek maradni is kockázatot jelent napjainkban.

Marosvásárhely – Göteborg, 2013. január

(A kérdések románul, a válaszok magyarul lettek megfogalmazva. Az interjú készítője ez utóbbiakat románra fordította, majd egyeztetettünk. A román nyelvű eredmény 2013. február elsején került fel Marius Cosmeanu blogjára: <http://blog.cosmeanu.ro/?p=1231>– Az interjút magam fordítottam magyarra. T. K. A.)

(Magyarul megjelent a *Kapu* folyóirat 2013. évi 3. számában.)